

M. HUBBES Éva

BOD Péter egykori könyvtára és annak maradékai Székelyudvarhelyen

(Kivonat)

A szerző a lelkész, író és tudós BOD Péter (1712–1769) könyvtárának a korai megalapozásával, majd kiteljesítésének a módzataival foglalkozik, önéletírása, levelei és a könyvekben fellelhető possessori bejegyzések alapján. A BOD Péter halála után szétszóródott könyvtára nyomon követhető darabjainak a sorsát, különösképpen a székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtárban őrzötteket veszi számba. A dolgozat előadasként rövidített formájában elhangzott Olthévízen 1999. 07. 09-én, az ottani ref. egyházközség hármas ünnepére szervezett ülészakon, és megjelent az Udvarhelyi Híradó Kalendárium 2000 (Székelyudvarhely, 1999) 110–116. oldalain.

*

A 18. században – BOD Péter századában – az erdélyi papi-tanári értelmiség körében a már előbb is meghonosodott könyvgyűjtés eredményeként egyre több magángyűjtemény, magánkönyvtár születik. Ezek a szerény, általában néhány száz kötetet számláló, de sokszor a szellemi munkát is elősegítő kis könyvtárak kisebb része a két, szerencsénkre hagyományozás vagy vásárlás révén részben avagy egészükben, iskolai könyvtárakhoz kerül. A nagyobbik hányad, sajnálatosan, az örökösök érdektelensége, avagy talán inkább anyagi nehézségei miatt, a könyvgyűjtő halála után árveréseken szóródik szét és felapródva köz- vagy magánkézbe kerül.

Fájdalom, a halálát követő évben BOD Péter könyvtárával is ez történik. Közel ezer kötetet számláló könyvgyűjteményét Nagyenyedén árverezték el, 1770. április 24. körül. (Az árverés

általában több napos; a kolozsvári ref. egyházkerületi levéltárban őrzött egyik könyvén az alábbi dátum szerepel.¹) Szerencsénkre, legalább a RADVÁNSZKY-család sajkókazai levéltárában megőrződött könyvtára aukcióra – szakszerűtlenül – összeállított jegyzéke. Ezt báró RADVÁNSZKY Béla adta közre.² Ebből tudjuk meg, hogy könyvtára 888 művet foglalt magában, de – amint utal erre RADVÁNSZKY és utána mások is – ez nem egyezik a kötetek számával: ez jóval nagyobb. Ehhez járul még 58 kötetből álló kéziratgyűjteménye is.

Nem célom részletezni e könyvtár összetételét, kiemelni értékeit, ezt részben az előbb említett RADVÁNSZKY Béla, részben pedig VITA Zsigmond és HARGITTAY Emil már megtette.³ Megállapításaikból csupán néhányat említek ízelítőül: az 1711 előtti, régi magyarországi nyomtatványok száma 157, néhányuk csak az ő könyvtárából ismeretes. Tékája jegyzékében az antik szerzők mellett a középkori egyházatyák, a reformáció és ellenreformáció, a racionalizmus korának a művei, a magyar történelem és irodalomtörténet, valamint a szótárszerkesztő számára elengedhetetlenül szükséges szótárak és nyelvtanok számos példáját fedezhetjük fel. Az egész könyvtár becsértéke: 1 151 magyar forint és 63 krajcár (helyesen dénár)⁴.

BOD Péter könyvtárának licitációjáról további részleteket DÉZSI Lajos kisebb írásából tudhatunk meg⁵: „Ez árverésen megjelentek a protestáns iskolák küldöttei s a debreceni ref. kollégium is 2 tanára által képviseltette magát, kik ott a könyvtári jegyzőkönyv [...] tanúsága szerint 61 művet meg is vettek, sajnálatunkra nagyobb részt külföldi theol. műveket s nem hungaricumokat; de azt is vettek néhányat...” DÉZSI közleményének már a címe is, nemkülönben írottai is sugallják, hogy jó volna tudni: „Hová kerültek a többi magyar hungaricumok és kéziratok, nem lenne érdektelen, ha ki lehetne nyomozni. Talán más főiskolák (mint S.-Patak, Nagyenyed, Kolozsvár) könyvtári jegyzőkönyvei szintén szolgálhatnak e tekintetben útbaigazítással.”

Felvetésének – legalábbis az általam elérhető könyvtártörténeti szakirodalmat átnézve – jó ideig nem támadt visszhangja. Majd háromnegyed

*Oodorheiu Secuiesc, TOMCSA Sándor 5/17, RO-4150

század múltán VITA Zsigmond veszi számba BOD Péter egykori könyvtárának az enyedi BETHLEN-Könyvtárban fellelhető darabjait, számszerint 14-et.⁶ Neki nem állt rendelkezésére könyvtári jegyzőkönyv, azonosításait csak a tulajdonosi bejegyzés alapján tehetta meg. Ezek a könyvek – írja – „csak 1850 után kerülhettek a kollégiumi könyvtárba ajándékozás által.” Köztudott, hogy az 1848/49-es események során a kollégium könyvtárát szétdúlták, felégették, széthordták. BOD Péter könyvtárának korábban szerzett darabjai is így es(het)tek áldozatul. Néhányuk megmenekülve visszakerülhetett az enyedi könyvtárba.

Az Akadémia Könyvtára régikönyvgyűjteményéről írva, RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes a TELEKI család könyvtára című fejezetben felbukkanó rövid tudósítása: „bekerült a TELEKIEk könyvtárába a már említett TOFOEUS (!) Mihály sok könyve, valamint BOD Péter, [és mások – MHÉ] könyvtárának egy része is.”⁷ Ez arra enged következtetni, hogy az egykori BOD Péter tanítvány, a koronaőrként ismert felvilágosult főúr, TELEKI József (1738–1796) is vásárolt nagyra becsült mentora könyvtárából. Hogy mennyit, azt az akadémiai könyvtár bizonyára létező (?) possessor-katalógusából tudhatnók meg. Bár sokak előtt közismert, talán nem érdemtelen említenem, hogy az Akadémia Könyvtárának alapját a TELEKIEk 30 000 kötetes könyvtára alkotja. A gyűjtemény megalapozója pedig épp a BOD Péterhez mindvégig közel álló, előbb említett TELEKI József volt.

A székelyudvarhelyi egykori ref. kollégium könyvtárába – ma Tudományos Könyvtár – is került BOD Péter könyvei közül tíz mű, 15 kötet, azaz 12 darab. JAKÓ Zsigmond az előbbi könyvtárról írt alapos tanulmányában, részletezés nélkül, 9 művet említ.⁸ A könyvtár possessor-katalógusához anyagot gyűjtve sikerült e számot még eggyel növelnem. BOD Péter egyik könyve⁹ hátsó kötéstáblájának a belső oldalán ugyanis betűjegyére bukkantam. Könyvei tulajdonjelölésének ezt a formáját ugyan ritkán – a 12 darab esetében mindössze háromszor – használja, de jó rá figyelni.

Élete egyes szakaszainak az érintésével – önéletrírása és közölt leveleinek a segítségével – a

könyvtárunkban fellelhető könyveiben olvasható beírásai alapján korai könyvszeretetéről, meg hozzáértő könyvgyűjtéséről is szólnék, részletesebben ismertetvén egyúttal a Székelyudvarhelyen őrizettek.

Ismeretes, hogy a nagyenyedi kollégiumban 1724–1729 között tanult kisdiaikként. Meghívást kapván, Felsőbányára megy tanítani. Itteni tartózkodásáról írva már megmutatkozik a könyvszeretete, megbecsülése: „A gyermekek tanításával megbízottan három évet töltöttem el ott, magam pedig közben elolvastam a könyveket, amelyekre szert tehettem, valamelyes tudományos kincset gyűjtöttem.”¹⁰ E kincs nemcsak szellemi értelemben veendő; már ott is – de esetleg már előbb is – vásárolt könyvet: egyet bizonyosan, ám lehet, hogy többet is.

A COCCEJUS által magyarázott **Summa doctrinae de Foedere et Testamento Dei** című, Amsterdamban 1672-ben megjelent munka címlapján „Petrus BOD 1731” tulajdonbejegyzés szerepel. (1729. április 15. – 1732. május között tartózkodott Felsőbányán, és ott vásárolhatta.) A könyv legkorábbi tulajdonosa VÁRADI Pál,¹¹ egykori debreceni, majd Leidenben és Franekerben tanult diák, később lelképásztor. Bejegyzése hely és keltezés nélküli. Őt követi KABAI István – róla semmit se sikerült kiderítenem –, tulajdonbejegyzése datált: 1695. További tulajdonosok EGRI István és Mihály, valószínűleg debreceni diákok.¹² BOD Péter feltehetően tőlük vásárolta a könyvet. Utána BODA Gergelyé, aki eredeti módon jelzi tulajdonosi mivoltát: a BOD nevet megtoldta **-a**-val és az áthúzott Petrus elé írta a Gregorius rövidítését. Ebből, sajnos, nem tud(hat)juk meg, hogy hol, mikor és miképpen szerzi meg a könyvet. Ő is Enyeden és Hollandiában tanult, majd cegei lelkész volt.¹³ Tőle 28 darabot számláló könyv-tártöredék került Székelyudvarhelyre, ebbe tartozik fenti könyvünk is. A RADVÁNSZKY közölte jegyzékben nem azonosíthattam, tehát már korábban – halála előtt – válhatott meg tőle BOD Péter.

Felsőbányai tanítóskodása anyagiakban is eredményes volt: „Végül ruhát és egy kevés pénzt szerevezvén, amiből egy ideig fent tarthatom magam Enyeden, újból Enyedre jöttem és itt az 1732. év május 8. napján aláírtam a kollégium törvé-

nyeit.”¹⁴ Az 1736. évtől – VITA szerint négy évig¹⁵ – a kollégium könyvtárosa, a könyvek jó ismerője s értője. A tanítványaitól kapott pénzzel jól sáfárkodott, már diákként vásárolt könyveket. A birtokunkban lévő alábbi két könyve is ezt tanúsítja.

A GULICHIUS, Abraham: **Librorum Propheticonum Veteris et Novi Testamenti**, Ams-terdamban 1694-ben megjelent példánya címlapján saját kezű bejegyzése: „Charum Peculium Petri BOD ab A[nn]o. 1736 Enyedini.” A könyv legkorábbi tulajdonosai: KÉZDIVÁSÁRHELYI Péter¹⁶ és GIDÓFALVI Mihály¹⁷. Az első kötéstábla belső oldalán található ajándékozó sorok szerint az Akadémiáról visszatért KÉZDIVÁSÁRHELYI Péter 1710. július 11-én adja GIDÓFALVI Mihálynak e könyvet. GIDÓFALVITÓL szerezte meg BOD Péter, de már 1739-ben PUTNOKI SZELE Mihályhoz¹⁸, tőle meg 1742-ben a fennebb említett BODA Gergelyhez került. Ennek könyvtára töredékével pedig a székelyudvarhelyi kollégium könyvtárába jut.

Enyeden 1738-ban szerzett másik könyve FLORUSnak a SALMASIUS jegyzeteivel ellátott: A római viselt dolgokról írott négy könyve (latin nyelven), 1674-beli ELZEVIK kiadás. Előző tulajdonosának a kötéstáblán jelentkező supralibrosát még nem sikerült feloldanom: „MLCT 1699”. A címlapon „Chara Supellex Petri BOD Enyed 1738” olvasható. Ezt a kötetet megtaláltam ugyan könyvtára egykori jegyzékében, de bizonyossággal nem állíthatom azonosságukat. A jegyzékben ugyanis a kiadás éve s helye nincs feltüntetve: ára 1 forint 72 dénár¹⁹. Az udvarhelyi kollégiumi könyvtárban FINTA János könyvtáros vette számba 1803-ban. Feltehető, hogy a kollégium vásárolta az 1770. évi árverésen.

A VITA Zsigmond által ismertett, Enyeden található 14 könyv közül 3, valamint az előbb ismertett székelyudvarhelyi 3, és még ki tudja hány példány – amit diákként szerzett meg – bizonyítja, hogy könyvgyűjtése, s részben könyvtára megalapozása is – egyes életrajzírói elgondolásával szemben – már valóban korán elkezdődött.

Enyedi tanulmányai befejeztével peregrinálni készül: „Miután összegyűjtöttem a szokás szerint valamelyes alamizsnát [ezt a 18. század

végétől albizálásnak nevezik – MHÉ] és mindent elkészítettem az útra, az 1740. év május 23. napján elindultam végre Enyedről. Főként méltóságos BETHLEN Katalin grófnő pártfogása által nyertem segítséget, aki 50 magyar forintot adományozott és nemes TÚRI Mihály uram által, ki ugyancsak 50 magyar forintot adott és azonkívül a felesége is 50 magyar forintot.”²⁰ Nem véletlenül idéztem hosszabban önéletrajzából, ugyanis életrajzírói téves öröksége az, amikor csupán BETHLEN Katát említik egyetemi útja fő támogatójaként, és megfelelnek TÚRIÉK 100 forintjéről. Azt sem említik, hogy a BETHLEN Katától felajánlott enyedi alumniát is TÚRI Mihály beajánlására kapta meg korábban; ezt is ő maga írja önéletrajzában.²¹

Újabb könyvszerzeményei már a külföldi egyetemjárásához köthetők. Ő is, mint majd minden akadémita, gondot fordít jó, szükséges és hasznos könyvek vásárlására a maga vagy a megbízó kollégium számára. Az ottani, egykori professzorok könyvtárainak árverezése is részt vett. Ennek bizonyítéka VELEIUS PATERCULUS, C. **Historiarum Libri II.** 1707-es lipcsei kiadása. A címlapon „P BÜRMANNY” bejegyzés, vagyis az 1741-ben elhalálozott neves hollandiai egyetemi tanár neve szerepel. A BURMANN-gyűjteményből vásárolt könyvekről TELEKI Sámuelnek 1761. november 16-án keltezett levelében is megemlékezik: „szerzettem volt is Hollandiában, nevezetesen BURMAN Péter könyvei közül felesen magamnak.”²² A címlapon található bejegyzés azonban nem a megszerzés idejét, helyét tünteti fel – ahogy azt előbbi könyveinél tette –. E könyvét adományként adja: „Illustri Gymnasio Udvarh[elyensi] offert – 744 Petrus BOD”. Feltehetőleg pappá szentelésének az emlékére adta, mivel a fenti év eme számára nagy horderejű eseménynek az éve. De esetleg csupán csatlakozott ÁRVA BETHLEN Katához, akinek költségén épp ebben az évben vásároltak négy könyvet az udvarhelyi kollégium számára.

HOFFMANN, Johann Jacob bázeli professor **Lexicon universale historico – geographico – chronologico – poetico – philologicum** öt fői-áns kötetét (valójában 2 mű, 4 darab) is Leidenben szerzi meg. Tulajdonbejegyzése (is) tanúsítja ezt. A bázeli, 1677-es kiadást (1–2. köt.) 1741-ben:

„Petri BOD Lugdb. 1741”, az ugyanott, de később, 1683-ban megjelentetett (1–3.) köteteket 1742-ben vásárolta: „P BOD Lugd Batav. 1742”. Előző tulajdonosát, „H(?) V(?) HAYMENBERG 1706”, azonosítani nem tudtam. Mind az öt kötet könyvtára árverezésekor került (kerülhetett) a borosjenői gróf SZÉKELY Lászlóhoz. SZÉKELY rézmetszetes, címeres ex librise e könyvekben is megtalálható, mint ahogy a székelyudvarhelyi kollégiumra hagyományozott egész könyvtára minden egyes darabján. Érdekes módon – a kevés fennmaradt és közzétett levél közül kettő – a tulajdonunkban lévő, előbb említett kötetekre is vonatkozik. Mindkettő 1752 áprilisában íródott lécfalvi ORBÁN Péterhez, TELEKI Sámuel egykori tanítójához. Első levelében HOFMANN munkáját dicséri és ajánlja megvételre. A másodikban ezeket olvashatjuk: „A HOFMÁNok titulosokat egészen leiratván felküldöttem. Azokról úgy kell gondolkodni, hogy kiadta HOFMÁN amint elintézték volt két tomusban, de ennek utána continuálta s azt is kiadta két tomusban Basileaban s ez az editio vagyon nékem, amely 1677-ben és 1688-ban [! recte 1683 – MHÉ] jött ki. De ha Ex[cellentiáj]ja meg akarja hozatni, ne ezt az editiot, hanem a leidait hozassa meg, a mind szebb s jobb a papirosa is.”²³ Ebben az esetben is megmutatkozik BOD Péter könyvek területén való jártassága. Sikerült azonosítanom a köteteket az árverési lajstromban²⁴ – bár ez csak az utolsó kiadási évet tünteti fel; a kötetek értéke 12 magyar forintra és 34 dénárba rúgott.

Az enyedi könyvtárban számba vett, és közzétett felsorolásban szereplő hat könyv esetében bizonyossággal állítható, hogy Leidenben vásárolta. Ezek, és a mi fenti hat kötetünk csak igen kis hányadát teszik ki az önéletírásban szereplő, Hollandiában vásárolt hét mázsányi könyvnek. Ezek épségben történő hazaszállítása – mint minden peregrinusnak – nagy gondot jelentett számára. Önéletírásában részletesen el is meséli nehézségeit. Szövegéből megszakításokkal idézem: „az 1743. év július 24. napján este eltávoztunk Leydenből mi ketten, én és tanulmányaimnak majdnem gyermekkoromtól, most pedig vándorlásaimnak társa: BERZÉTEI József ... Amsterdamból július 29. napján elin-

dulván, életünket és vagyonunkat [ez elsősorban a könyvekre vonatkozik – MHÉ] a tengerre bíztuk ... augusztus 15. napján Boroszlóba értünk. Ugyanazon a napon értek Boroszlóba a könyvesládák, melyeket vízen Amsterdamból még két hónappal az elutazásunk előtt előre küldöttünk. BÁNYAI István későbbi pataki tanár ládái 15 és fél mázsát tettek ki, BERZÉTEI Józseféi 8, az enyémeik 7.”²⁵ Tovább a szekeres okozott sok bosszúságot, néhány könyvét pedig a harmincad főnöke jogtalanul megtartotta. Hazatérte után írja: „november 29. napján könyveimmel együtt épen Enyedre értem, ahonnan három évvel ezelőtt távoztam.”²⁶ Utazásuk jó kerek négy hónapot igényelt.

Itthoni könyvbeszerzéseiről újból önéletírása, levelei s a könyvekben található bejegyzései igazítanak el. Gyakori látogatója lehetett a könyvaukcióknak. Enyeden – feltehetően – a kollégium közvetítésével tartott háromnak biztosan résztvevője volt.

Az első, a FÁJI János lelkész könyvtárának 1757-es árverése. FÁJI J. (1703–1757)²⁷ szintén enyedi, majd hollandiai diák, Alvincen lelkész és a gyulafehérvári kerület rendes jegyzője, akit e tisztségben épp BOD Péter követett. BOD P. ez alkalommal FÁJI Leidenben vásárolt két könyvét szerezte meg. Az USSERIUS Jacob gondozta **Annales Veteris Testamenti**, Londonban 1650-ben megjelent kötet címlapján szereplő bejegyzést: „Johannis FÁJI comparantis Lugduni Batavorum Anno 1733 XVII. Kalendas Februarii P[astor]” követi a: „Post Petri BOD comp[arantis] in auctione Enyedini 1757”. A FÁJI másik, ugyanakkor és ugyancsak Leidenben vásárolt USSERIUS kötete, az **Annales... Novi Testamenti Historiam** az 1654-es londoni kiadás is akkor kerülhetett hozzá, de itt csak a hátsó kötéstáblára írt monogramja (!) jelzi tulajdonjogát. E két könyv az árverési jegyzéken egyetlen tételben jelenik meg²⁸, becserké: 2 forint 84 dénár. Az udvarhelyi kollégium ezeket is az árverésen szerez(he)t meg.

„Enyeden 12. Oct. [1764 – MHÉ] kotyavetyére tették a néhai BARDOTZ Pál uram könyveit és a kollegiumi bibliotékájából is holmi régi könyveket. Ott voltam én is és vettem felesen, melyeknek árok ment ad fh. 34 den. 66. Jelen volt

az auction a méltóságos gróf TELEKI Sámuel úrfi is és vásárolt is sokat mint Erdélyben legnagyobb könyvekhez értő bibliopola.”²⁹ BARDÓTZ szintén Nagyenyeden nevelkedett, s már Leidenben tanul BOD Péter odaérkezésekor, hazatérte után a szatmári kollégium tanára, majd Szászvároson pap, itt hunyt el 1764. június 23-án. Jó kapcsolatokra BOD Péter önéletírásában több ízben is utal.

1765-ben újabb árverésre megy: „21. Januarii és a más két napokon hányták auctiora a néhai B[áró] JOSINTZI József úr³⁰ könyveit Enyeden; ott jelen voltam az első napon magam is, az holott a válogatott jobb könyvek drágák nem voltak. Vettem ott némelyeket magam is.”³¹

A könyvbeszerzés akkor igen gyakori módjával, lehetőségével is élt: a külföldön tanuló diákokat vagy ott élő tisztségviselőket, ismerőseit kéri meg könyvek vásárlására. Így 1764-ben: „DEÁKI Pálnak Leidába küldöttem 8 aranyat holmi könyvek vásárlásokra.”³² Ugyanígy egykori enyedi tanítványa, az őt segítő TÚRI Mihály fia, Sámuel, a reformátusok bécsi ügyvivője is többször tett jó szolgálatokat számára: „Bécsi agens Tek[intetes] TÚRI Sámuel uram volt nálam [1765 – MHÉ] 18-dik Martii és következő három napokon. Hozta a PRAY Annal[es regum] Hun[gariae] 2-dik darabját. Én adtam ökegyelmének 12 aranyakat, minthogy sokszor küldött könyveket.”³³

Fennmaradt és közzétett levelei is foglalkoznak könyvbeszerzéseivel. Ismert a RÁDAY Gedeonnal való kapcsolata; közös szenvedélyük: a könyv szeretete, gyűjtése erősítette ezt. Egymás számára szereznek meg könyveket: BOD Erdélyben bibliofil ritkaságokat, szép magyar könyveket vásárol RÁDAYnak, RÁDAY viszont Magyarországon kutatja fel a Bod számára szükséges műveket. De Bod vásárol TELEKI Józsefnek (TELEKI László és RÁDAY Eszter fiának), s TELEKI Sámuellel is könyvek vásárlásáról levelez.

A könyvbeszerzés újabb módjával: a könyvkereskedésben való vétellel is próbálkozik. Az 1748-ban megnyílt első pesti könyvesboltban, MAUS János Gellért könyvkereskedésében közvetett úton vásárolt. A RÁDAY Gedeonhoz 1756. február 20-i levelében írja: „Bízom vala TÚRI Sámuel Uramra az Télben hogy Pesten a

mellyek a MAUSZ Katalogussában megvolnának azokat nékem küldje meg, de sokakat, a mellyek voltak a Katalogusban nem talált meg magánál; nemeltyeket pedig megtalálván elküldött.” Ebben a levélben fejti ki, milyen tárgyú könyvek a legkedvesebbek neki: „Nékem az magam Hivataljára közelebbről tarozó (!) Theologia után nagyobb gyönyörűségem vagyon az Hazánk Historiájoknak vizsgálásában s akármi alá való könyvet kapjak is arra a materiára, mind kedves.”³⁴

Még két könyve számbavételével vagyunk adósok. Ezek szükségű bejegyzése nem igazít el, nem tudjuk bizonyosan, mikor és hol szerezte. Egyik a jezsuita, bölcséleti és teológiai doktor PÉTERFY Károly gondozta: **Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae** két kötetes, Pozsonyban 1741–1742-ben napvilágot látott mű. A kiadási évből következtetve hazatérte után vásárolhatta. A címlapon csupán a „Petri BOD” szükségű bejegyzés található, a könyvben viszont több, a tárgyhoz kötődő bejegyzése is előfordul.³⁵ A RADVÁNSZKY közölte jegyzékben 2 forint 48 dénár értékkel szerepel.³⁶ Ezt is vásárolhatta a székelyudvarhelyi kollégium.

Utolsó kötetünket BOD Péter ugyancsak 1744-ben – de már pontosabb keltezéssel – Sorostélyről (ÁRVA BETHLEN Kata kedvelt tartózkodási helyéről) küldi az udvarhelyi kollégiumnak: „Illustri Gymnasio Udvarhelyensi offert Petrus BOD mp. Sorost. 10 Xb. – 744.” A mű GODWIN Thomas: Mózes és Áron című zsidó egyháztörténeti munkájának az utrechti 1698-as kiadása. E könyvben is, a hátsó kötéstábla belső oldalán, tulajdonjegyként jelentkezik monogramja.

Összegezésül: BOD Péter könyvtára egy tudós szakszerűen, hozzáértéssel gyűjtött könyvtára volt, amit igen korán kezdett megalapozni és haláláig sok utánjárással és nagy anyagi áldozattal teremtett meg. Egykori könyvtarából ma számbavehető: a debreceni 64 kötet (tétélesen nem ismerjük őket), az enyedi 14+1, és az udvarhelyi 10 mű. Ez gyűjteményének csupán 1/10-e, vagyis igen kis hányada. De tudjuk azt, hogy az Akadémia könyvtárában is kereshetjük köteteit.

Lehetséges, hogy más, ugyancsak régi eredetű magán- és közgyűjteményekben még léteznek és kerülhetnek elő BOD Péter könyvtárából származó darabok, azonban ez a possessor-katalógusok összeállítását és közzétételét igényli. A régi gyűjteményekben végzendő újabb possessor-kutatásokkal kibogozható s összeállítható lesz a tulajdonos-katalógus és feltétlenül szükséges közlésével közkinccsé is válhat. Így aztán, segítségével – ha ténylegesen nem is, de – újból élénk varázsolható BOD Péter egykori gazdag bibliotékája.

A BOD Péter könyvtárából származó és a székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtárban őrzött könyvek jegyzéke

A könyvek felsorolásánál a következő sorrendet követem:

- a könyv rövid címleírása, (raktári jelzete);
- a possessori bejegyzések, (helyük)

1. COCCEJUS, Johannes: **Summa doctrinae de Foedere et Testamento Dei**. Editio quarta... Amste-lodami, Apud Johannem à SOMEREN. 1672. (5836)

Ex libris Pauli VÁRADI ... (?) (Címlap, áthúzva);

Anno Dni 1695. die 14 April. Perquisiti (?) pretii exhibitione possidet Steph. KABAI (1. kötéståbla, belső oldal);
Steph. KABAI F. 25 (címlap, áthúzva);

Steph. EGRI et Michaëlis (címlap, áthúzva);

Petrus BOD 1731 (címlap, a Petrus áthúzva!);

GREG BODA. (címlap, a BOD a-val megtoldva!);

Liber Bibliothecae Sz. Udvarhelyiensis Ref. in Censum venit sub Rectore Professore Michaële SZIGETI et Bibliothecario Johanne FINTA. 1803. (címlap hátoldalán).

2. GULICHIVS, Abrahamus: **Librorum Propheti-corum Veteris & Novi Testamenti**. Amstelodami, Apud Viduam Johannis à Someren. 1694. (5617).

In Thesseram gratitudinis et Candoris in Aedificat Eccle Rrendissimo ac multum D... (?) Viro Dei D. Michaëlis GIDOFALVI offert Petrus K. WÁSÁ-HELLYI ex Academiis B. redux. Ao 1710 11 Julij. (1. kötéståbla belső oldalán);

Charum Peculium Petri BOD ab Ao 1736 Enyedini (címlap);

Ab Anno 1739. Michaëlis SZELE PUTNOKI (1. előzéklap);

Gregorii BODA – 742. (címlap);

Liber B Th Szud Ref ... 1803 (címlap).

3. FLORUS, Lucius Annaeus: **[Rerum Romanarum] Cum notis integris Cl. SALMASII**. Amstelodami, Ex Officina ELZEVIRiana. 1674. (5413).

MLCT 1699 (supralibros a kötéståblán);

Chara Supellex Petri BOD Enyed 1738. (címlap);

L. B. Sz. Ud. R ... 1803 (címlap verso-ján).

4. VELLEIUS PATERCULUS, Caius: **Historiarum Libri II**. Lipsiae, Apud Thomam FRITSCH. 1707. (5754).

P. BURMANNY. (címlap);

Illustri Gymnasio Udvarh. offert – 744 Petrus BOD. (címlap);

L. Bibliothecae Sz Udvarhelyiensis ... 1803 (1. előzéklap).

5. HOFMANNUS, Iohannes Iacobus: **Lexicon universale historico – geographico – chronologico – poetico – philologicum**. Tom. I–II. Basileae, Impensis Iohan. HERMAN. Widerhold. Typis Jacobi BERT-SCHII et Joh. Rodolphi GENATHII. 1677. (487; 487/8855, 2 db.).

H(?) V(?) Haymenberg 1706 (előcímlap);

Petri BOD Lugdb. 1741 (csak az I. köt. címlapján);

Ladislaus Comes SZÉKELY de Boros Jenő et Samolykeszi ... 1764. (nyomatott, címeres ex libris az előcímlapon).

6. HOFMANNUS, Iohannes Iacobus: **Lexici universalis historico – geographico- chronologico – poetico – philologici continuatio**. Tom. I–III. Basileae. Impensis Iohan. HERMAN. Widerhold, Typis Jacobi BERTSCHII. 1683. (488; 488/8856, 2 db.).

P BOD Lugd Batav. 1742 (csak az I. köt. címlapján);

Ladislaus Comes SZÉKELY ... 1764. (nyomatott, címeres ex libris az előcímlapon).

7. **Annales Veteris Testamenti** ... Jacobo VSSERIO Armachano digestore. Londini, Ex Officina J. FLESHER ... 1650. (6605).

Johannis FÁJI comparantis Lugduni Batavorum Anno 1733. XVII Kalendas Februarii. P. (címlap);

Post Petri BOD comp. in auctione Enyedini 1757 (címlap);

P. B (hátsó kötéståbla belső oldalán);

Liber B Th Sz Ud Ref ... 1803 (előzéklap).

8. VSSERIUS, Jacobus Armachanus: **Annales**. Londini, Typis J. FLESHER, impensis Johannis CROOK 1654. (6606/13806).

Johannis FÁJI comparantis Lugduni Batavorum Anno 1733 XVII. Kalendas Februarii.P. (címlap);

P B (hátsó kötetstábla belső oldalán);

Liber B Th Szud Ref ... 1803 (címlap verso-ján).

9. **Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae ... Illustravit. P. Carolus PÉTERFY. Pars I-II. Posoni Typis Haeredum ROYERianorum. 1741–1742. (6157; 6157/13520, colligatum).**

Petri BOD (címlap);

Liber Bibliothecae Sz Udvarhelyensis Ref ... 1803 (címlap).

10 GODWINUS, Thomas: **Moses & Aaron.** Ultrajecti, Apud Guilielmum à POOLSUM. 1698. (6217).

P B. (hátsó kötetstábla belső oldalán);

Illustri Gymnasio Udvarhelyensi offert Petrus BOD mp. Sorost. 10 Xb. – 744. (címlap);

L B Sz Re ... 1803 (előzéclap).

Jegyzet

- VITA Zsigmond: **BOD Péter könyvei az enyedi BETHLEN könyvtárban.** (A továbbiakban VITA, 1969) = Könyvtári Szemle (=KSz) 13, 1969, 131.
- BOD Péter könyvtárának jegyzéke.** Közli RADVÁNSZKY Béla (a továbbiakban RADVÁNSZKY) = Magyar Könyvszemle (=MKvSz) 1884 (megj. 1886), 58–86.
- VITA Zsigmond: **BOD Péter könyvtára.** (A továbbiakban VITA, 1983) = **Művelődés és népszolgálat. Tanulmányok.** Bukarest 1983. 53–58.; HARGITTAY Emil: **Egy „Szívet vidámitó, elmét élesítő” könyv.** Bevezető a BOD Péter: **Szent Hilárus** [Budapest] 1987, **Magyar Ritkaságok** 7–24.
- RADVÁNSZKY, 58.
- BOD Péter könyvtárának sorsa.** = MKvSz, ú.f. III. Köt. 1895, 191–192.
- VITA, 1969, 130–131.
- Az Akadémia Könyvtárának Régikönyv-gyűjteménye.** = MKvSz 93, 1977, 14–24, képp 19. (Mindvégig az MTA könyvtáráról lesz szó)
- A székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár története.** = JAKÓ Zsigmond: **Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történetéhez.** (továbbiakban JAKÓ) Bukarest 1976, 219–251, képp 248.
- Jelzete: 6606/13806.
- Felsőcsernátói BOD Péter önéletírása.** (A továbbiakban BOD). Bevezetéssel ellátta JANCÓS Elemér. **Erdélyi Ritkaságok** 4. Cluj-Kolozsvár 1940, 87.
- BOROVSKY Samu: **Debreczeni frók és tanárok. 1588–1700.** (A továbbiakban BOROVSKY) = Irodalomtörténeti Közlemények (=ITK) 1898, 464; SZABÓ Miklós – TONK Sándor: **Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban. 1521–1700.** (továbbiakban SZABÓ–TONK) Szeged 1992, 221.
- BOROVSKY, 453
- JAKÓ, 247; **BENKŐ József levelezése.** Bp. 1988, 345, 352. sz., 464; SZABÓ Miklós – SZÓGI László: **Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849.** (A továbbiakban SZABÓ–SZÓGI) Marosvásárhely 1998, 95.
- BOD, 87.
- VITA, 1983, 32.
- Azonosítása bizonytalan. E néven szerepel a marosvásárhelyi partikulában is diák 1676-ban (szinte ugyanakkor, 1677-ben, GIDÓFALVI

Mihály is). Vö. TONK Sándor: **A marosvásárhelyi református kollégium diáksága 1653–1848.** (A továbbiakban TONK) Szeged 1994, 21, 607. sz. Az időbeli távolság, a peregrinációból való visszatérés ideje, 1710, nem valószínűsíthető (?), ámbar bizonyos megmondolások alapján nem lehetetlen, hogy azonos lenne a vásárhelyi kisdíákkal. Az Enyeden subscribált KÉZDIVÁSÁRHELYI Péter is kétszer szerepel: 1681- és 1698-ban. Ez utóbbi tünik hihetőbbnek. Vö. JAKÓ Zsigmond – JUHÁSZ István: Nagyenyedi diákok 1662–1848. (A továbbiakban JAKÓ–JUHÁSZ) Buk. 1979, 108 és 118.

17. Ő is szerepel a vásárhelyi partikulában. Vö. TONK, 22, 633. sz. Enyeden az ő neve is feltűnik 1698-ban, Vö. JAKÓ–JUHÁSZ, 119.

18. PUTNOKI-nak egy másik könyvében (Jelzete: 5466) található possessor-bejegyzése egészíti ki a teszi bizonyossá a róla kapott kevés életrajzi adatot. Eszerint 18 évesen (1716-ban születhetett), 1734 júniusában ír alá az enyedi kollégium törvényeinek. Vö. JAKÓ–JUHÁSZ, 150. Az itteni adatból meg tudható, hogy Magyarországra tér vissza, tehát onnan származhat.

19. RADVÁNSZKY, 70, 57. tétel.

20. BOD, 90–91.

21. Uo., 87.

22. **BOD Péter levelei.** Közli KELEMEN Lajos. = Erdélyi Múzeum (=EM), 24. k. 1907, 384.

23. EM, 1907, 260.

24. RADVÁNSZKY, 60, 49. tétel.

25. BOD, 99–101.

26. Uo., 104.

27. FÁJI névhasználatát (nem FÁY!) és születési évét FERENCZI Sándor: **FÁJI János naplójának családtörténeti adatai.** Kolozsvár 1914, kny. a Genealogiai Füzetek 1913. évi folyamából, 3–4. alapján helyesbítem. Vö. még: SZABÓ–SZÓGI, 162. Itt köszönöm meg FERENCZI Gézának, hogy fölhitva figyelmemet édesapja munkájára, valamint szintén neki és FERENCZI Istvánnak, hogy felajánlották FÁJI kéziratot naplójának FERENCZI Sándortól kiadni szándékozott, de végül is nem közölt, peregrinációjára vonatkozó rész közlési jogát.

28. RADVÁNSZKY, 60, 33. tétel.

29. BOD, 130.

30. INCZÉDI (JOSINCZI) József, dr. ifj. (1712–1764) főkörmányszéki titkár, majd tanácsos.

31. BOD, 132–133.

32. Uo., 131.; DEÁKI FILEP Pál, kolozsvári diák, hollandiai peregrinus, Kolozsváron lelkipásztor.

33. BOD, 135; egyébként PRAY: **A magyar királyok története** ötkötetes művéről van szó.

34. BOD Péter három levele gróf RÁDAY Gedeonhoz. Közli KISS Áron. = Figyelő 1876, I. köt. 175.

35. Annotációi még az alábbi jelzetű könyvekben is találhatóak: 5836, 487, 488, 36. 61, 64. tétel.

(A családnévek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket, kötet szerkesztési szempontok indokolják. **Szerk. megj.**)

**Biblioteca lui Péter BOD și
rămășițele ei la Odorheiu
Secuiesc**
(Rezumat)

Studiul discută modalitățile fundamentării timpurii a bibliotecii personale a omului de știință, preotului și scriitorului Péter BOD (1712–1769), pe baza autobiografiei, scrisorilor și înregistrărilor de posesor, care se află în cărți. Se trec în revistă volumele, care au rămas după risipirea acestei biblioteci și a căror soartă mai poate fi urmărită azi, mai cu seamă cele, care se găsesc în Biblioteca Documentară din Odorheiu Secuiesc.

**Péter BOD's Library and its
Revivals in Székelyudvarhely
(Odorheiu Secuiesc)**
(Abstract)

The treatise writes on the early foundation and the enlarging methods of the priest, writer and scientist's library taking into consideration Péter BOD's (1712–1769) autobiography, his letters and his proprietary notes. The paper traces back the lot of the library to 1769 followed by its scattering and takes into account mainly those writings which are to be found in the Documentation Library in Székelyudvarhely.

